

قطر و شورای همکاری خلیج فارس؛ تعليق يا اخراج؟

تعمیرات

مجموعه مقالات

قطر و شورای همکاری خلیج فارس: تعلیق یا اخراج؟

کاری از اندیشکده راهبردی تبیین

وبسایت اندیشکده: www.Tabyincenter.ir

نشانی: تهران، خیابان پاسداران، چهارراه فرمانیه، خیابان بوستان، خیابان نسترن، پلاک ۳۲

کد پستی: ۱۵۸۵۶۸۶۷۱۱

تلفن: ۲۶۱۵۳۳۲۹

نمابر: ۲۶۱۵۳۳۲۹

معاون نخست وزیر قطر درباره تأثیر بحران اخیر در کشورهای عربی بر شورای همکاری خلیج فارس گفت: «ما شورای همکاری را در سال ۱۹۸۱ میلادی تأسیس کردیم و از نظر من اعتبار این شورا به پایان رسیده است.» همچنین قطر تهدید کرده در صورت تداوم این وضعیت از شورای همکاری خلیج فارس خارج خواهد شد. این سخن مجالی است تا در یادداشتی به بررسی تأثیر بحران اخیر، بر شورای همکاری خلیج فارس داشته باشیم. لذا ما در این نوشتار در صدد بررسی مسائل و مباحث ذیل هستیم:

۱- شرح مختصر از ماهیت، چرایی تأسیس و ساختار شورای همکاری خلیج فارس

۲- بررسی حقوقی سناریوهای محتمل در خصوص اخراج یا تعلیق عضویت قطر از شورای همکاری خلیج فارس و یا خروج خود خواسته قطر

۳- بررسی کشورهای موافق و مخالف اخراج یا تعلیق قطر و امکان سنجی سناریوهای در این رابطه

۴- تأثیر سیاسی و اقتصادی احتمالی تعلیق یا اخراج قطر از شورای همکاری خلیج فارس بر این شورا

۵- در پایان بررسی میزان احتمال اخراج یا خروج قطر از شورای همکاری خلیج فارس

۱- شورای همکاری خلیج فارس؛ ماهیت، چرایی تأسیس و ساختار آن

تحركات برای شکل‌گیری یک سازمان همکاری کشورهای عربی حوزه خلیج فارس به دهه ۱۹۶۰ میلادی بازمی‌گردد. تحركات مذکور با خروج بریتانیا از خلیج فارس و شرق کانال سوئز شدت بیشتری یافت. به طوری که در هفدهمین کنفرانس اعراب در سال ۱۹۸۰ و در «امان» پایتخت اردن، اساس شکل‌گیری سازمانی امنیتی و دفاعی به نام «شورای همکاری خلیج فارس» پایه‌گذاری شد. بعد از گذشت یک سال و در اجلاس وزرای خارجه‌ی شش کشور عرب خلیج فارس، کویت برای جاد شورای همکاری دولت‌های عرب خلیج فارس که بتواند چارچوبی جهت همکاری، هماهنگی و همگرایی در زمینه‌های سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و امنیتی باشد، تأکید کرد.

در نهایت در سال ۱۹۸۱ همه تلاش‌ها و کنش‌های نخبگان عربی دول خلیج فارس در یک حلقه ارتباطی مبتنی بر وفاق منجر به شکل‌گیری شورای همکاری خلیج فارس متشکل از شش عضو عربستان، قطر، کویت، عمان، بحرین و امارات متحده‌ی عربی شد.

شورای همکاری خلیج فارس از جمله سازمان‌هایی است که تحت تأثیر عوامل جغرافیایی و ژئوپلیتیکی مشابه شکل گرفته است. کشورهای عضو سازمان مذکور از منظر جغرافیا در مجاورت هم قرار گرفته‌اند که شورای همکاری خلیج فارس از جمله این متغیر نقش عمده‌ای در شکل‌گیری آن سازمان‌هایی است که تحت تأثیر عوامل داشته است. از طرفی اعضای شورای همکاری جغرافیایی و ژئوپلیتیکی مشابه شکل خلیج فارس از منظر اجتماعی-فرهنگی و گرفته است. کشورهای عضو سازمان هویتی نیز دارای اشتراکات قابل توجهی مذکور از منظر جغرافیا در مجاورت هم قرار هستند. اعضای شورا بخشی از جهان عرب گرفته‌اند که این متغیر نقش عمده‌ای در بوده که دارای پیشینه‌ی تاریخی متعلق به شکل‌گیری آن داشته است.

جهان عرب، دین، فرهنگ و سبک زندگی اقتصادی و اجتماعی مشابهی می‌باشند. موارد گفته شده بستر مناسبی برای هم‌گرایی و ایجاد سازمانی منطقه‌ای فراهم آورده است.

در ایجاد شورای همکاری خلیج فارس متغیر امنیت نیز نقش غیر قابل انکاری داشته است. درک امنیتی مشترکی که کشورها را به ایجاد چنین سازمانی متمایل ساخت عبارت‌انداز:

- خروج بریتانیا از منطقه خلیج فارس و شرق کانال سوئز و به تبع آن به هم خوردن نظم و موازنه قوای حاکم بر زیرسیستم منطقه‌ای خلیج فارس

- حوادث و تغییرات سیاسی و اقتصادی دهه‌ی ۸۰ میلادی همچون وقوع انقلاب اسلامی، جنگ تحمیلی عراق علیه ایران و حمله شوروی به افغانستان و...

با توجه به مسائل بیان شده باید تصریح کرد که عوامل فوق‌الذکر در پیوستار با هم و در یک فضای دیالکتیکی، محرک دولت‌های عربی برای ایجاد شورای همکاری خلیج فارس شدند. (۱)

سند سازمانی شورادر سال ۱۹۸۱ و بایک مقدمه و ۲۲ ماده به تصویب تمامی اعضا رسید. ماده‌ی چهار منشور به اهداف شورا اشاره داشته و هدف از ایجاد آن راهمکاری و همگرایی در همه جنبه‌ها و زمینه‌های داند. در ماده‌ی ۵ به ساختار نهادی شورا پرداخته و ارکان اصلی آن را شورای عالی (عالی‌ترین رکن، متشکل از روسای دولت‌ها و نهاد اصلی تصمیم‌گیری که هر دو سال یک بار در جهت تجدید نظر و تدوین سیاست‌ها، راهبردها و انتخاب دبیرکل دور هم جمع می‌شوند)، شورای وزیران (متشکل از وزرای خارجه‌ی اعضا که جنبه‌ی توصیه‌ای و مشورتی دارد و در مواقع ضروری تصمیم‌گیری نیز می‌کند)، دبیرخانه (بخش اجرایی و اداری شورا) و کارگزاری‌های ویژه‌ی منطقه‌ای (جهت

میانجیگری و برداشتن موانع تجارت) دانسته است. مقر شورای همکاری خلیج فارس در ریاض پایتخت عربستان است.

۲- بررسی حقوقی اخراج یا تعلیق عضویت قطر از شورا و یا خروج خود خواسته قطر، بر اساس مندرجات اساسنامه

در ماده ۱۰ منشور شورای همکاری خلیج فارس هیئتی تحت عنوان «هیئت حل منازعات» در نظر گرفته شده است که زیر نظر شورای عالی فعالیت می‌کند. هنگامی که اختلافی در تفسیر یا اجرای اساسنامه یا اختلافی میان اعضا شکل بگیرد و این اختلاف در شورای وزیران و شورای عالی قابل حل نباشد، شورای عالی اختلاف مذکور را به «هیئت حل منازعات» ارجاع می‌دهد. هیئت مزبور گزارش‌ها و مستندات و ریشه‌های اختلاف را بررسی کرده و توصیه‌ها و دستورالعمل‌هایی را در اختیار شورای عالی قرار می‌دهد. شورای عالی نیز بر اساس توصیه‌ها و گزارشات هیئت، تصمیم مناسبی اتخاذ می‌کند. (۲)

در مورد قطر نیز احتمالاً ماده ۱۰ منشور به اجرا درآمده یا اجرایی خواهد شد. در منشور شورا به ویژه در ماده ۱۰ که به اختلافات و «هیئت حل منازعات» پرداخته به هیچ وجه لفظ «اخراج» یا «تعلیق» نیامده. بلکه تنها اشاره به اتخاذ «تصمیمات متناسب» با اختلاف شده است. به عبارتی با توجه به سکوت منشور، «تصمیمات متناسب» تفسیر پذیر است و امکان دارد اجماع، اتفاق یا رأی اکثریت اعضا، تعلیق، اخراج یا هر تصمیم و برخورد دیگری را در قبال دولت متخلف از دیدگاه سایر اعضا رقم بزند.

در اساسنامه‌ی شورا نیز چون اصل و مبنا بر همکاری، هماهنگی و همگرایی در تمامی زمینه‌ها و جنبه‌ها گذاشته شده، ماده‌ای به نحوه خروج از شورای همکاری خلیج فارس اختصاص نیافته و تهدید قطر برای خروج از شورا، اقدامی است که در

اساسنامه‌ی شورا، شرایط و مختصات آن تعریف نشده و به نوعی نشان از ضعف حقوقی و نظری شورای همکاری خلیج فارس دارد که ضمن عدم اشاره به اخراج، تعلیق یا خروج خود خواسته اعضا، شرایط و مقتضیات آن را مشخص نکرده است.

با توجه به مسائل گفته شده و فقدان راهکار و راهبرد در مواقع اختلاف شدید همچون اختلاف کنونی که از زمان تأسیس شورا بی سابقه بوده به نظر می‌رسد دول اربعه (سه عضو شورای همکاری خلیج فارس و مصر به عنوان عضو اتحادیه عرب) سندی حقوقی و معتبر برای اخراج یا تعلیق قطر در منشور ندارند و با توجه به آنچه در مواد ۲۲ گانه‌ی منشور آمده خروج خود خواسته قطر نیز مشخص نشده است. لذا مباحثی چون «اخراج»، «تعلیق» یا «خروج خود خواسته» باید در منشور شورای همکاری خلیج فارس معنادهی شده و بار حقوقی پیدا کنند.

اما با این وجود تفسیر پذیر بودن «تصمیمات متناسب» می‌تواند راه را برای اخراج یا تعلیق عضو متخلف باز کند که این موضوع نیز ضمن احتیاج به بررسی و کنکاش «هیئت حل منازعات» گرفتار مسائل در هم تنیده‌ی سیاسی و اقتصادی بسیار است. به دیگر سخن اینکه دستورات حقوقی شورا قطع به یقین می‌تواند تحت الشعاع مسائل سیاسی و اقتصادی داخلی و خارجی قرار گرفته و کارآمدی و اجرایی بودن خود را از دست بدهد.

به نظر می‌رسد در میان دولت‌های عضو، امارات بیشترین تلاش را برای اخراج یا تعلیق قطر از شورای همکاری خلیج فارس انجام داده است. این را می‌توان از امکان سنجی سناریوهای در این موضوع‌گیری‌های مسئولان مختلف امارات در عرصه‌ی سیاست خارجی فهم کرد.

در مورد قطع روابط و محاصره‌ی

قطر از سوی برخی از کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس (عربستان، امارات و بحرین) دلایل مختلف تاریخی، سیاسی و اقتصادی قابل طرح است. قطر در گذشته و در هنگام تشکیل امارات متحده ی عربی یکی از شیخ نشین های ۹ گانه این کشور چند پاره بوده که به دلیل اختلافات، حاضر نشده جز امارات متحده ی عربی باقی بماند. لذا در برهه ای که امارات با کمک دولت بریتانیا از مجموع ۷ شیخ نشین تشکیل شد قطر با پشت پا زدن به طرح شیخ نشین ها، خود مستقلانه اعلام استقلال کرد. عربستان نیز در آغاز قرن بیستم تلاش کرده و قصد داشت با به کار بردن سیاست های مختلف قطر را ضمیمه ی استان «الإحساء» در منطقه ی «الشرقیه» نماید. از طرفی بین قطر و بحرین نیز بر سر منطقه ی «الزباره» اختلاف بوده است.

در مورد مسائل سیاسی می توان به تعارض و تباین سیاست خارجی قطر با مصالح و منافع دولت های عضو شورای همکاری خلیج فارس و مصر به ویژه در فلسطین، سوریه، مصر، لیبی، یمن و سودان اشاره نمود که همین تعارض و تباین را دول اربعه بر نتافته و از آن به حمایت از تروریسم تعبیر کرده اند. از منظر اقتصادی نیز قطر یکی از غنی ترین کشورهای دارای ذخایر و منابع گازی یکی از بزرگ ترین صادرکنندگان گاز است که حتی به امارات نیز گاز صادر می کند. (۳)

اما در مورد اخراج یا تعلیق قطر اجماع واحدی میان کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس وجود ندارد. به نظر می رسد در میان دولت های عضو، امارات بیشترین تلاش را برای اخراج یا تعلیق قطر از شورای همکاری خلیج فارس انجام داده است. این را می توان از موضع گیری های مسئولان مختلف امارات در عرصه ی سیاست خارجی فهم کرد. به طور مثال «انور قرقاش» وزیر خارجه ی امارات ضمن اشاره به امکان تعلیق عضویت قطر در شورا از لفظ «جدایی» در صورت عدم تمکین دوحه به مطالبات ۱۳ گانه دول اربعه استفاده کرده است. همچنین «عمر غباش» سفیر امارات نزد مسکو از

کلمه‌ی «وداع» برای تعلیق قطر سخن به میان آورده و اشاره نموده که «موضع‌گیری‌های کنونی قطر تناسبی با ماهیت شورای همکاری خلیج فارس ندارد. چرا که شورای همکاری سازمانی است برای امنیت و دفاع مشترک» (۴) در مورد موضع آشکار و قاطع امارات در قبال قطر می‌توان دلایلی را ذکر کرد که اختلاف در یمن به ویژه بر سر حمایت قطر از حزب «الاصلاح» اخوانی و اعتراض دوحه نسبت به تصرف بندری در باب‌المنذب از سوی امارات و تلاش برای تسلط بر جزیره راهبردی «سقطری» از جمله‌ی این دلایل است.

دولت عمان به عنوان یکی از اعضای شورای همکاری خلیج فارس مخالف تعلیق یا اخراج قطر است. دولت مسقط معتقد است عربستان با استفاده از منابع نفتی فراوان در صدد تحمیل خواسته‌های خود به دولت‌های کوچک است. از طرفی عمان بارها تأکید کرده در صورت ادامه‌ی روند یاد شده از شورای همکاری خلیج فارس خارج خواهد شد.

جز این یکی از دلایل اصلی دول اربعه برای اقدام علیه قطر متهم کردن این دولت به همکاری با ایران بوده است. این در حالی است که مسقط روابط بسیار حسنه و وثیق‌تری نسبت به قطر با ایران دارد. در همین زمینه «یوسف بن علی» وزیر خارجه‌ی عمان در مصاحبه با شبکه «بی بی سی» در عرصه اقتصادی نیز شورا از بحران اخیر متحمل زیان‌های فراوانی شده است. به طور مثال عربستان و امارات مشترکاً چهارمین کشور بزرگ سرمایه‌گذار در قطر هستند که ۸۵ درصد از سرمایه‌گذاری خارجی قطر را بر عهده دارند. بحران مذکور می‌تواند این سرمایه‌گذاری‌ها را متوقف ساخته و تمامی طرف‌ها را دچار زیان کند.

(۵) بنابراین عمان یکی از مخالفان اخراج یا تعلیق قطر در شورای همکاری خلیج فارس است.

دولت کویت تلاش کرده ضمن میانجیگری بین قطر و عربستان نسبت به اختلاف اخیر «بی طرف» باقی بماند. بی طرفی ای که شاید برای این کشور هزینه‌های گزافی به دنبال داشته باشد. در همین زمینه «ابراهیم السراجی» نویسنده‌ی یمنی اشاره کرده که: «ممکن است آنچه امروز عربستان و امارات علیه قطر تدارک دیده‌اند در آینده با شدت و حدت بیشتر و بزرگ‌تری نسبت به کویت و عمان به دلیل رابطه با ایران تدارک ببینند» (۶) شاید ترس از همین توطئه و دسیسه‌چینی علیه کویت بوده که این کشور را واداشته تا روابط خود با ایران را به حداقل برساند. (۷)

عربستان به عنوان عضو اصلی شورای همکاری خلیج فارس با وجود هجمه همه جانبه علیه قطر کمتر راجع به اخراج یا تعلیق قطر سخن گفته است. «ملک سلمان» پادشاه عربستان در دیداری که اخیراً با «عبداللطیف بن راشد الزیانی» دبیرکل بحرینی شورای همکاری خلیج فارس داشته از «عکس العمل مشترک خلیجی» سخن به میان آورده است. (۸) به عبارتی عربستان حاضر نیست میدان نبرد دیگری علیه قطر به شکل کامل بگشاید؛ زیرا انجام چنین کاری منطقه را از وضعیت دو قطبی خارج ساخته و به سه قطبی اخوان (ترکیه، قطر)، ارتجاع (عربستان و دول تابع) و مقاومت (ایران و جریان مقاومت) تقسیم خواهد کرد که در این میان همکاری حتی مصالحتی و مقطعی محور اخوان و محور مقاومت باعث به محاق رفتن محور ارتجاع می‌شود. سیاست بحرین نیز در قضیه‌ی مذکور تابعی از کنش و سیاست عربستان است.

۴- تأثیر سیاسی و اقتصادی احتمالی تعلیق یا اخراج قطر از شورای همکاری خلیج فارس برای ایران

شورای همکاری خلیج فارس سازمانی سیاسی، اقتصادی و امنیتی است که با

هدف افزایش هماهنگی و گسترش روابط در همه‌ی زمینه‌ها ایجاد شد. اگرچه امروز مرکز توجه‌ها و بحران قطر است اما پیامدها و زیان‌های بحران مذکور تنها به قطر محدود نبوده و تمامی طرف‌ها باید زیان‌های سیاسی و اقتصادی ناشی از بحران اخیر را پرداخت کنند.

در عرصه‌ی سیاسی در ۳۷ مین اجلاس شورای همکاری خلیج فارس که در آبان ماه سال ۱۳۹۵ در بحرین برگزار شد شورای عالی تصمیم گرفت با تقویت کنش و واکنش مشترک و با افزایش تعاملات و ارتباطات، شورای «همکاری» خلیج فارس را به «اتحادیه خلیج فارس» تبدیل کند که رفتار و عمل واحدی از اتحادیه به بیرون مخابره شود. (۹) با بحران اخیر طرح اتحادیه خلیج فارس در نطفه عقیم شده و ابتر ماند. از طرفی بحران اخیر آتش اختلافات گذشته را نیز شعله‌ور ساخت. اختلافاتی همچون اختلاف عمان و امارات در سال ۲۰۱۱ و اختلاف عربستان با قطر در سال ۲۰۱۴ بر سر نزاع در مورد سوریه که موارد گفته شده ماهیت شوراراتحت تأثیر قرار می‌دهد. برخی از کارشناسان نیز معتقدند بحران قطر انسجام و اتحاد گذشته را از شورای همکاری خلیج فارس گرفته و آن را به سازمانی فشل و تشریفاتی همچون اتحادیه‌ی عرب تبدیل می‌کند. (۱۰) اگر سیطره و زیاده‌خواهی سعودی‌ها و اتهام‌زنی آن‌ها علیه سایر اعضا و دخالت در سیاست خارجی آن‌ها ادامه یابد امکان گسست و به پایان رسیدن شورای همکاری خلیج فارس نیز محتمل است.

در عرصه اقتصادی نیز شورا از بحران اخیر متحمل زیان‌های فراوانی شده است. به طور مثال عربستان و امارات مشترکاً چهارمین کشور بزرگ سرمایه‌گذار در قطر هستند که ۸۵ درصد از سرمایه‌گذاری خارجی قطر را بر عهده دارند. بحران مذکور می‌تواند این سرمایه‌گذاری‌ها را متوقف ساخته و تمامی طرف‌ها را دچار زیان کند. (۱۱) قطریکی از پایگاه‌های اساسی ترانزیت هوایی شرکت‌های کشورهای عضو شورا است که با وضعیت کنونی و محاصره‌ی دریایی، زمینی و هوایی دوحه، از منافع این ترانزیت همه کشورهای

متضرر می‌شوند. ارزش تبادل تجاری میان کشورهای عضو قطر قریب به ۱۱ میلیارد دلار است که بحران شورا این مقدار را کاهش داده است. نزدیک به ۴ هزار نفر از کشورهای عضو شورا برای سرمایه‌گذاری در قطر مجوز گرفته‌اند که تحت تأثیر بحران اخیر وضعیت این افراد نامشخص است. از طرفی بیش از ۵ هزار قطری در کشورهای عضو، مجوز سرمایه‌گذاری دارند که بحران شورا آن‌ها را متضرر ساخته است. (۱۲) در مورد گردشگری و سایر مسائل اقتصادی نیز تمامی اعضای شورا محتمل زیان‌های فراوانی شده‌اند.

جمع‌بندی

با توجه به مباحث گفته شده احتمال اخراج یا خروج خودخواسته‌ی قطر در وضعیت کنونی ناچیز است و این اظهار نظرهای رسانه‌ای بیشتر جنبه‌ی سیاسی دارند. دول اربعه تلاش می‌کنند با طرح اخراج یا تعلیق عضویت قطر، این کشور را مجاب کنند مطابق خواسته‌های آن‌ها عمل کرده و رفتار خارجی خود را منطبق بر خواسته‌ها و منافع آن‌ها تنظیم کند. از طرفی قطر نیز با طرح خروج خودخواسته از شورا به دنبال تهدید ماهیت و موجودیت شورا است تا کشورهای محاصره‌کننده را وادار کند از اعمال فشار و محاصره و تحمیل خواسته‌ی خود به این کشور دست بردارند. با این وجود اما بحران اخیر زیان‌های سیاسی، اقتصادی زیادی را بر پیکره‌ی شورای همکاری خلیج فارس وارد ساخته است. به طوری که شاید دیگر شورای مذکور همانند گذشته نتواند در مسائل منطقه‌ای، کنشگری فعالی داشته باشد و از یک سازمانی نسبتاً هماهنگ، فعال و تأثیرگذار به سازمانی تشریفاتی و منفعل همچون اتحادیه‌ی عرب تبدیل شود.

منابع

- ۱- محسن شکری، رضا کبیریان، «شورای همکاری خلیج فارس؛ از مدیریت همکاری تا تعمیق همگرایی اقتصادی»، فصلنامه تحقیقات سیاسی بین‌المللی - دوره ۹، شماره ۳، اردیبهشت ۱۳۹۶
- ۲- «تعرف على النظام الأساسي لمجلس التعاون الخليجي»، منتشر در وبگاه «الجزيره»، بازیابی در پیوند زیر:
<http://yon.ir/JBSGM>
- ۳- «نهاية الأزمه الخليجيه السيناريوهات المحتمله»، منتشر شده در وبگاه «المیادین»، بازیابی در پیوند زیر:
<http://www.almayadeen.net/articles/blog/58537/>
- ۴- «متى تقول دول الخليج وداعا لقطر»، منتشر شده در وبگاه «شقق ۲۴»، بازیابی در پیوند زیر:
<http://www.sahafah24.net/show1006056.html>
- ۵- «سيناريو خروج قطر و عُمان من الحلف الخليجي بين الواقع والتداعيات»، منتشر شده در وبگاه «الوقت»، بازیابی در پیوند زیر:
<http://alwaght.com/ar/News/99157/>
- ۶- «بعد حصار قطر... هل بدأ تفكك مجلس تعاون الخليجي»، منتشر شده در وبگاه «بوابه الحريره و العدالة»، بازیابی در پیوند زیر:
http://www.fj-p.com/Our_news_Details.aspx?News_ID=116863
- ۷- برای مطالعه بیشتر رک «رفتارهای ناهنجار دیپلماتیک کویت و پاسخ‌هایی که مدت‌ها قبل باید داده می‌شد»، منتشر شده در اندیشکده راهبردی تبیین، بازیابی در پیوند زیر:
<http://www.tabyincenter.ir/20159/>
- ۸- «خادم الحرمين الشريفين يلتقى الزیانی»، منتشر شده در وبگاه «اشارقه»، بازیابی در پیوند زیر:
<https://www.sharjah24.ac/ar/arabic/227536>

۹- برای مطالعه بیشتر ر.ک: عبدالله مرادی، «اتحادیه خلیج فارس: اهداف و موانع پیش رو»، منتشر شده در اندیشکده راهبردی تبیین، بازیابی در پیوند زیر:

<http://www.tabyincenter.ir/15752/>

۱۰- «ماذا سیحدث لاقتصادیات الخلیج لو تفکک مجلس التعاون»، منتشر شده در وبگاه «ساسة بوست»، بازیابی در پیوند زیر:

<https://www.sasapost.com/gulf-economy-gcc/>

۱۱- «أبرزها الطرد من مجلس التعاون الخلیجی... ۵ عقوبات تنتظرها قطر»، منتشر شده در وبگاه «الدستور»، بازیابی در پیوند زیر:

<http://www.dostor.org/1449532>

۱۲- «كل ما قد تريد معرفته عن البراحين و الخاسرين اقتصادياً من الأزمة الخلیجیة»، منتشر شده در وبگاه «ساسة بوست»، بازیابی در پیوند زیر:

<https://www.sasapost.com/all-you-might-want-to-know-about-winners-and-losers-is-the-gulf-crisis/>

بحران اخیر زیان‌های سیاسی، اقتصادی زیادی را بر پیکره‌ی
شورای همکاری خلیج فارس وارد ساخته است به طوری که شاید
دیگر شورای مذکور همانند گذشته نتواند در مسائل منطقه‌ای،
کنشگری فعالی داشته باشد.

اندر شبکه‌های اجتماعی

نشانی ما در شبکه های اجتماعی:

@Tabyincenter

www.Tabyincenter.ir

نشانی پایگاه اینترنتی:

۰۲۱-۲۶۱۵۳۲۳۹

شماره تماس جهت اعزام سخنران: